

Seyss-Inquarts wens. Er was er geen een die bereid was tot de wezenlijke concessie die de hervormden gedaan hadden – gedaan zonder enig overleg met vertegenwoordigers dier andere kerkgenootschappen. Dr. J. J. C. van Dijk, afgevaardigde van de Gereformeerde Kerken in het Interkerkelijk Overleg, deed mgr. van de Loo weten dat hij het besluit der hervormden diep betreurde. 'Hij deelde mij mee', zo lichtte van de Loo op zijn beurt de aartsbisschop, mgr. de Jong, in,

'dat de Gereformeerde Kerk zich daar niet aan zou storen en dus de tekst van het telegram wèl zou voorlezen. Ik heb gemeend hem de verzekering te kunnen geven dat ook wij de voorlezing er van zouden handhaven . . . , en hij was door deze verzekering zeer gerustgesteld. Te verwachten valt, dat ook de andere kerkgenootschappen het wèl zullen voorlezen.

Het verzoek van de Duitse instanties, om het weg te laten, is overigens een evident bewijs, hoezeer zij de kracht er van vrezen – daarom voor mij persoonlijk een reden te meer, om het wèl te laten doorgaan.'¹

De aartsbisschop was het hier geheel mee eens. 'Ik kon u niet meer raadplegen', schreef hij de volgende dag, zaterdag 25 juli, aan de bisschoppen van Haarlem, Breda, Den Bosch en Roermond, 'doch veronderstelde dat u met mij van oordeel zoudt zijn, de voorlezing' (van het telegram) 'zonder meer te laten doorgaan'; de houding der hervormden achtte de aartsbisschop 'wel enigszins te excuseren, want de Ned. Hervormde Kerk heeft zwaar geleden; bijna al haar kopstukken zijn geïnterneerd.'²

In alle katholieke kerken werd op zondag 26 juli de tekst van het telegram waarmee tien kerkgenootschappen tegen de Jodendeportaties geprotesteerd hadden, voorgelezen. Daar en in de protestantse kerken werd voorts meegedeeld dat toegezegd was dat de Christen-Joden niet weggevoerd zouden worden, 'voorzover zij vóór 1 januari 1941 tot een der Christelijke kerken behoorden' (Schmidt had gezegd: voorzover zij vóór die datum *gedoopt* waren – op het onderscheid komen wij nog terug). In alle kerken weerklonk voorts het afgesproken ootmoedige gebed dat bij de katholieken in bij hun geloofsleer aangepaste bewoordingen overgenomen was in de herderlijke brief die ook het telegram weergaf.³ Er werd die zondag in de kerken door verspieters van de *Sicherheitsdienst* extra-scherp opgelet. Trouwens, Schmidt had Seyss-Inquarts *Beaufragten* in de elf provincies en in de steden Amsterdam en Rotterdam opgedragen, hem onmiddellijk per telex te berichten of het

¹ Brief, 24 juli 1942, van mgr. van de Loo aan aartsbisschop de Jong (Archief Aartsbisdom). ² Archief Aartsbisdom. ³ Tekst in S. Stokman: *Het verzet van de Nederlandse bisschoppen tegen nationaal-socialisme en Duitse tyrannie* (1945) p. 249-51.